

Anna Siciak, *Bystrzycki Tadeusz* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, pod red. Ewy Grin-Piszczek, Tomasza Pudłockiego, Anny Siciak, Przemysł 2016 s. 39-43

TADEUSZ BYSTRZYCKI, 1 XII 1889 Przemysł – 2 XI 1940 Kijów-Bykownia, inż. architekt, wydawca, wiceprezydent Przemysła, dyrektor banku; ojciec Michał – stolarz, właściciel fabryki w Przemysłu, matka Zofia z d. Klimek.

Ukończył w Przemysłu czteroklasową Publiczną Szkołę Powszechną Męską im. S. Kornarskiego w 1900 r. oraz ośmioklasowe I Gimnazjum w 1908 r. Rodzina mieszkała początkowo przy ul. A. Dworskiego 61, następnie przy ul. Zamkniętej. Od 15 X 1908 studiował na wydziale budownictwa lądowego w c.k. Szkole Politechnicznej we Lwowie. Studia zakończył zdaniem egzaminu rządowego 19 X 1911 z wynikiem „uzdolniony”. Po ukończeniu studiów otrzymał dyplom inżyniera architekta. Wykształcenie wyższe zawodowe uzupełniał w Wiedniu na uniwersytecie politechnicznym (Technischen Universität) w latach 1910/1911–1913/1914 i tam wystawiono mu 10 XII 1917 absolutorium. We Lwowie działał w Związku Studentów Architektury pełniąc funkcję wydziałowego. Aktywnie udzielał się również w organizacjach niepodległościowych, w tym w związkach filareckich oraz w Związku Strzeleckim od 1912 r. W Przemysłu Bystrzycki był w składzie I Plutonu Związku Strzeleckiego,

w którym m.in. wykładał strzelcom balistykę i terenoznawstwo (30 III 1913 – 9 I 1914).

Po studiach został powołany do wojska austriackiego i w okresie od 1 VIII 1914 do 8 IV 1915 kształcił się w szkole oficerów rezerwowych artylerii w Grazu jako jednoroczny ochotnik. W okresie od 8 IV 1915 do 13 IX 1917 przebywał na frontach rosyjskim, włoskim (tyrolskim), potem znowu rosyjskim, w końcu nad Soczą w 44. pułku austriackiej obrony krajowej. Pełnił tam funkcję zaprzęgowego oficera Dowództwa Taborów pułku w polu (komendant trenu pułkowego). Od 13 IX 1917 do 12 II 1918 jako oficer instruktor służył w kadrach pułków 44. i 45. artylerii obrony krajowej. Nowy zakres zadań objął od 12 X 1918 i wykonywał do 1 XI 1918 przy budownictwie wojskowym obrony krajowej jako inżynier. Podczas walk został ranny na froncie włoskim w bitwie nad Soczą. Mianowania na kolejne stopnie wojskowe przebiegały następująco: 1 V 1915 chorąży, 1 I 1916 podporucznik, 1 V 1918 porucznik. Za udział w walkach okresu I wojny światowej został odznaczony Brązowym Medalem Wojennym (Signum Laudis), Srebrnym Signum Laudis z Mieczami oraz Krzyżem Wojskowym Karola.

Po upadku monarchii austro-węgierskiej wstąpił 2 XI 1918 do armii polskiej w stopniu porucznika i został przeznaczony do oddziału likwidacji spraw austriackich na terenie Przemyśla (do 10 I 1919). Następnie, do 15 II 1919, pracował nadal w Przemyślu, ale w zakresie budownictwa wojskowego jako

referent techniczny, a następnie zastępca szefa oddziału likwidacyjnego. 20 XII 1919 otrzymał zadania dowódcy w ekspozyturze Urzędu Opieki nad Grobami Wojennymi w Przemyślu (Rozkaz Dowództwa Okręgu Generalnego Lwów Oddz. V z dn. 20 XII 1919).

15 IX 1920 został mianowany kapitanem i odkomenderowany do budownictwa kwaterek przy Dowództwie Okręgu Generalnego Lwów. Następnie został przeniesiony 24 IX 1921 do 5. pułku artylerii polowej i przeznaczony tam jako do oddziału macierzystego. Brał udział w walkach o Przemyśl, Lwów i Wschodnią Małopolskę. Został odznaczony „Orłętami”. Z czynnej służby został zwolniony 12 VIII 1922 i przydzielony do 10. pułku saperów. Ostatni rozkaz jego wojskowych zwierzchników z 8 II 1924 dotyczył przeniesienia go do oddziału macierzystego do 2. pułku artylerii górskiej w szarży kapitana Rocznik Oficerski 1923 jako oficera rezerwy. Jako oficer rezerwy zgłosił się na sześciotygodniowe ćwiczenia w 1927 r., ale ze względu na zły stan zdrowia został skierowany do szpitala i orzeczeniem lekarskim zwolniony od obowiązków służby wojskowej, aczkolwiek z zapisem o zdolności do służby niefrontowej (lokalnej) z kategorią „C”.

Opinię jako wojskowy otrzymał następująca: „Bardzo dobry, sumienny i zapobiegliwy oficer. Jako zawodowy technik oddaje przy likwidacji rzeczowej w Przemyślu cenne usługi. Jest bardzo zdolny, pracowity i pilny i nadaje

się w przyszłości na samodzielne stanowiska. Szlachetny, prawy i zacny charakter”.

Już w czasie służby wojskowej podejmował pewne „cywilne” decyzje ekonomiczne i m.in. przystąpił od 1 VI 1920 do spółki o nazwie: „Handel hurtowy papierem i wyrobami z papieru Andrzej Wolanin, Stanisław Getritz i Spółka w Przemyślu”, ale wkrótce – 30 IV 1921 – z niej wystąpił. Jak się wydaje, był to okres zbierania doświadczeń – wówczas zaczął angażować się w działalność wydawniczą. Rozpoczął ją w 1920 r. pod szyldem „Polskiej Książnicy Naukowej”. Pierwszymi wydanymi przez niego książkami były podręczniki dla szkół średnich, w tym *Nowy śpiewnik szkolny* ks. Józefa Polita, ponadto autorstwa nauczyciela przemyskiego gimnazjum Bolesława Błażka *Fizyka laboratoryjna metodą wyłożona* oraz *Podręcznik do nauki angielskiego z wymową według Plate’a* w opracowaniu przemysłanina i światowej sławy szekspirologa Władysława Tarnawskiego i Józefy Pangratz. Przedsięwzięcie było stopniowo rozwijane i skierowane głównie na potrzeby szkolnictwa organizującego się w nowych warunkach politycznych i administracyjnych. Także wydawnictwo zainicjowane przez Bystrzyckiego uzyskało wkrótce formalne ramy i 23 X 1922 zostało wpisane do rejestru sądowego. Firmie nadano nazwę „Książnica Naukowa spółka z ograniczoną odpowiedzialnością”. W ramach „Książnicy Naukowej” opublikowano ponad 200 tytułów książek systematyzując je w różnotematycz-

nych seriach wydawniczych o nazwach: „Czytanki Historyczne”, „Czytanki Przyrodnicze”, „Książki Zajmujące”, „Książnica Pisarzy Polskich i Obcych”, „Wydawnictwa *Płomień*”, „Książnica Komentarzy”, „Książnica Klasyków Łacińskich”, „Książnica Popularno-Religijna”, „Książnica Powszechna”, „Książnica Radioamatora”, „Książnica Ustaw Polskich”. Oprócz wymienionych serii zawierających klasykę literatury polskiej i obcej, wspomnianych podręczników, wydawano w „Książnicy” materiały metodyczne dla szkół średnich i powszechnych, a także różnego rodzaju kalendarze. Mimo wykształcenia technicznego, w wyborze drogi zawodowej u Bystrzyckiego przeważało zamiłowanie do książek. Już w młodości zgromadził pokaźną bibliotekę. Wykorzystując tę wiedzę kreował repertuar wydawniczy nawiązując kontakty z pisarzami również spoza lokalnego środowiska. Wystarał się m.in. o wydanie utworów Marii Czeskiej-Mączyńskiej, Jana Szczęsnego Płatkowskiego, Marii Jehanne Wielopolskiej, Jana Wiktora, a korespondował w tej sprawie również z Władysławem Orkanem oraz ks. Julianem Łukaszewiczem, choć z negatywnym skutkiem. „Książnica Naukowa” prosperowała z powodzeniem, a publikowane pod jej szyldem książeczki sprzedawano w całej Polsce w nakładzie 2–3 tys. Bystrzycki wydawał także czasopisma „Dobra Książka” (1924–1932) oraz „Dom i Świat” (1925). Szczególnym przedsięwzięciem był *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*

z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych oprac. J. Majewski, W. Błażyński (Przemyśl 1924). Wydawnictwo to było stopniowo uzupełniane i wychodziło pod kierunkiem Tadeusza Bystrzyckiego w latach 1931–1934, zaś ostatnie zeszyty ukazały się z datami 1937–1938. Monumentalne to dzieło liczyło 500 ark. i obejmowało 110 000 miejscowości (1 500 000 nazw, władz, urzędów).

W okresie niepodległości Tadeusz Bystrzycki zaangażował się w pracę państwowotwórczą i był jednym z organizatorów Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem na terenie Przemysła i okręgu przemyskiego, w którym piastował funkcję sekretarza. W jesieni 1927 r. został przez władze wojewódzkie powołany do Rady Przybocznej Komisarza Rządu w związku z tym, że w 1926 r. wybory do Rady Miejskiej w Przemysłu nie odbyły się i zostały odroczone, a do zarządzania miastem wprowadzono komisarza rządowego oraz radę przyboczną, do której weszli ludzie głównie z Mieszczańskiego Komitetu Wyborczego, w tym Bystrzycki. W lecie 1928 r. został wybrany radnym miejskim. W czerwcu 1929 r. został wybrany na wiceburmistrza w Przemysłu, uzyskując 35 głosów na 37 głosujących.

W Przemysłu uczestniczył także w działalności ekonomicznej, społecznej i kulturalnej. W 1924 r. został powołany do Dyrekcji Spółdzielczego Banku Rzemieślników i następnie do rady nadzorczej dwu innych banków.

Tadeusz Bystrzycki zawarł 20 XI 1920 w Przemyślu związek małżeński z Heleną Stankiewicz. Świadcami byli Kazimierz Bogdański (administrator dóbr) i dr Tomasz Turczyński (por. WP). Ślubu udzielał bp Karol Józef Fischer. Z tego związku na świat przyszło czworo dzieci: Zofia Antonina Maria Zuzanna Helena Elżbieta ur. 11 I 1922 (chrzestni rodzice: Michał Bystrzycki, księżna Elżbieta Sapieha), zm. 2011; Przemysław Michał Antoni Julian Tadeusz Kazimierz 23 V 1923 (rodzice chrzestni Kazimierz Osiński – architekt, Wincenta Tarnawska – mieszkanka przemyska, działaczka społeczna i kulturalna), zm. 2004. Kolejne córki urodzone z tego związku to Wieńczysława Maria Antonina Teresa Julia ur. 30 X 1927 (chrzestni Artur Stankiewicz – major, Anna Sapieżanka) oraz Dobromiła Teresa Michalina Antonina Eleonora Karolina ur. 14 I 1930 (chrzestni Rudolf Richter – sędzia, Karolina Lubomirska – właścicielka dóbr Bakońcyce).

Bystrzycki, świadomy wagi istniejących na terenie Przemyśla organizacji i stowarzyszeń wspierał je finansowo lub przekazywał książki. Od 1921 r. był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, a w 1923 r. za szczególne dla tego stowarzyszenia zasługi otrzymał miano członka założyciela. Wspomagał także Czytelnię Towarzystwa Szkoły Ludowej im. Henryka Sienkiewicza w Przemyślu na Błoniu. Był członkiem wspierającym Stowarzyszenia Rękodzielników „Gwiazda” i w 1929 r. pełnił w nim funkcję kuratora.

Tadeusz Bystrzycki został aresztowany przez NKWD po raz pierwszy w nocy 8/9 II 1940 i wkrótce zwolniony; ponownie aresztowany 10 IV 1940. Wraz z transportem śmierci, w którym byli więźniowie z Sambora oraz Drohobycza i Charkowa, dotarł 2 XI 1940 do Kijowa do więzienia tranzytowego. Został zamordowany w nocy 12/13 XI 1940 w więzieniu wewnętrznym NKWD przy Karolenińskiej 17 i pochowany w bindzie grobowej nr 103 w Bykowni.

Orzeczeniem Sądu Powiatowego dla m. Przemyśla uznano go w 1945 r. za zmarłego. Potomkowie Tadeusza Bystrzyckiego dopiero w 1994 r. znaleźli nazwisko ojca na tzw. Ukraińskiej Liście Katyńskiej, a w 1999 r. poznali szczegóły jego śmierci.

Źródła i opracowania

Źródła: APP, Akta m. Przemyśl, sygn. 2171; ibidem, I Państwowe Liceum I Gimnazjum w Przemyślu, sygn. 102, 103, 105, 107, 110, 113; ibidem, Publiczna Szkoła Powszechna Męska im. S. Konarskiego w Przemyślu, sygn. 35; ibidem, Sąd Okręgowy w Przemyślu – rejestr firm, sygn. 2, sygn. 4; AP w Rzeszowie, Archiwum ks. Juliana Łukaszewicza 1856–1939, k. 294; Archiv der Technischen Universität Wien, Hörerkatalogen (informacje o studiach T. Bystrzyckiego); Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Wali-góry, sygn. I. 481.B. 15980 Bystrzycki Tadeusz; Derżawnyj Archiw Lwiwśkoj Oblasti u Lwowi, fond 27, sprawa 1648 Bystrzycki Tadeusz; ibidem, fond 1, opis 51, sprawa 836; Biblioteka Jagiellońska, Korespondencja Władysława Orkana z lat 1891–1930, T. 15: Ks – Kw, Rkp 8618 III;

Fundacja Non Omnis Moriar, Maszynopis adresowany do Przemysława Bystrzyckiego podpisany przez S. Z. Zdrojewskiego, zawierający informację o śmierci T. Bystrzyckiego w więzieniu w Kijowie-Bykowni, kopia użyczona przez Joannę Sztabę; USC w Przemyślu, Księga ślubów z 1920 r.; ibidem, Księgi urodzeń z lat: 1922, 1923, 1927, 1930.

Z.Z. Felczyński, *Kronika Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, [w:] *Siedemdziesiąt lat Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu*, [kom. red. Zygmunt Felczyński et al.], Przemyśl 1979, s. 166; *Sprawozdanie Stowarzyszenia rękodzielników „Gwiazda” w Przemyślu za rok 1929*, Przemyśl 1930, s. 12; *Sprawozdanie Stowarzyszenia rękodzielników „Gwiazda” w Przemyślu za rok 1896*, Przemyśl 1897, s. 9.

„Architekt” 1910, z. 3, s. 43; „Nowy Głos Przemyski” 1929, nr 24, s. 1; „Tygodnik Przemyski” 1929, nr 23, s. 3; „Wiadomości Miejskie” 1922, nr 26, s. 5; „Ziemia Przemyska” 1924, nr 8, s. 3.

Opracowania: *Album inżynierów i techników w Polsce*. T. 1, Cz. 1, *Politechnika Lwowska: rys historyczny: informacje*, Lwów 1932, cz. 3, s. 136 (fot.); P. Bystrzycki, *Bystrzycki Tadeusz*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, [pod red. Ireny Treichel], Warszawa-Lódź 1972, s. 35; W. Rawski, *Związek Strzelecki w Przemyślu 1913–1914 (dokumenty)*, „Rocznik Przemyski” T. 50 (2014), z. 1, s. 199, 207; A. Siciak, *Bystrzycki Tadeusz*, [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej*, pod red. Andrzeja Meissnera, Kazimierza Szmyda, Rzeszów 2011, s. 66–67, eadem, *Z dziejów ruchu wydawniczego w Przemyślu*. „Książnica Naukowa”, „Biuletyn Informa-

cyjny Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu” 1995, nr 1, s. 52-57; eadem, *Książnica Naukowa w Przemyślu. Materiały do bibliografii wydawnictw*, „Biuletyn Informacyjny Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu” 1996, s. 186-207.

Fotografia: *Album inżynierów i techników w Polsce*. T. 1, Cz. 1, *Politechnika Lwowska: rys historyczny: informacje*, Lwów 1932, cz. 3, s. 136.